

LIGETI DÁVID

ELŐRE, ARZ!

**A Monarchia Vezérkarának utolsó főnöke,
bárártur Arz von Straussenburg cs. és kir. vezérezredes élete és pályafutása**

(Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2019. 219 o. ISBN 978-973-26-1226-2)

A Nagy Háború centenáriuma alkalmából az elmúlt években egy kisebb könyvtárat megtöltő publikáció látott napvilágot hazai szerzők tollából. A korszak iránti nem szűnő érdeklődést mutatja, hogy a századik évforduló lezárulását követően is folyamatosan jelennek meg az első világháború kiemelkedő személyiségeinek életrajzait, pályáját a nagyközönséggel megismertetni kívánó kötetek.

Ligeti Dávid Arz Artur császári és királyi vezérezredesről 2019-ben Kolozsvárott kiadott könyve a Nagy Háború osztrák–magyar tábornokainak életét és katonatiszti pályafutását tárgyilagosan, részletesen és körültekintő alaposággal összefoglaló, az utóbbi két évtizedben magyar nyelven napvilágot látott lexikonok, életrajzi kötetek, feldolgozások sorába illeszkedik. A mű hiánypótló, hiszen korábban szinte kizárólag csak idegen nyelven (főként németül) megjelent művek szerzői foglalkoztak Arz tábornok életútjával.

A kötet bevezetőjében a szerző megindokolja, miért választotta Arz személyét a monográfiája témaként, továbbá leszögezi, hogy könyvének alapját a 2013-ban megvédett, azonos témájú doktori disszertációja képezi.

A kötet első nagy fejezetében Ligeti egy Arz tábornokra vonatkozó historiográfiai áttekintést ad, felidézve a német nyelven az utóbbi 80 évben róla megjelent kiadványokat, valamint röviden elemezve a tábornok által a két világháború közötti időszakban publikált két monográfiát és a világháború történetéről, csatáiról írt újságcikkeit. A könyv szerzője fontosnak érzi, hogy foglalkozzon Arz Artur vezérezredes névhasználatával (csak 1903-tól használta azt ebben a formában), valamint a magát alapvetően német identitásúnak valló tábornok nemzetiségi hovatartozásával. Utóbbi kérdéskörnek a Monarchia létezésének idején semmilyen jelentősége sem volt a hadseregen belül, viszont a birodalom utódállamokra történt szétesése után már nagy fontosságot tulajdonítottak neki. (Arz erdélyi születése miatt 1918 előtt magyar állampolgár volt, azután Románia állampolgára lett.) Ebben a fejezetben foglalkozik a mű írója Arz ifjúságával, családjával és származásával, katonai szolgálatának kezdetével a császári és királyi 23. tábori vadászzászlóaljnál. Kiderül, hogy csak 21 évesen, gimnáziumi és egy éves jogi tanulmányok, valamint az egyéves önkéntesség és a tartalékos tiszti vizsga, továbbá a hivatásos tiszti kiegészítő vizsga letétele után kezdte meg pályáját a haderőben. Arz tisztársaihoz és a későbbi első világháborús tábornoki kar tagjaihoz képest átlagosan két-három évvel később kezdte meg szolgálatát, azonban ez a tény tiszti karrierje során nem jelentett hátrányt. Ligeti tárgyalja a későbbi tábornoknak a Monarchia vezérkari szakképző intézményében, a bécsi császári és királyi Hadiiskolában 1885 és 1887 között végzett tanulmányait, majd összefoglalja a majdani vezérkari főnök katonai pályafutásának és szolgálati beosztásainak főbb állomásait az 1887 és 1914 közötti időszakban. A leírtakból megtudjuk, hogy Arz – tiszti pályafutását főbb pályatársaiéval összevetve – szokásos vezérkari tiszti pályát futott be 1914 előtt. Folyamatos vezérkari beosztásait egy-egy évig tartó csapatviszti szolgálattal, minden év

őszén pedig a jól bevált sémák szerint végrehajtott, általában az uralkodó vagy a trónörökös részvétele mellett lezajlott, több hétig tartó császárgyakorlatokkal szakították meg.

A könyv második nagy témaegysége a Nagy Háború időszakát veszi górcső alá Arz tábornok pályafutásának szempontjából. A szerző előrebocsátja, hogy Arz számára (haszonlóan pályatársaihoz, akik csak a békebeli gyakorlatokon edződtek és hosszú évtizedeken át szolgáltak vezérkari vagy csapattiszti beosztásokban a Monarchia hadseregében) az első világhégés kitörése teremtett megfelelő alkalmat és lehetőséget katonai pályájának szédlítő felemelkedésére, kiteljesedésére, valamint pályája végén a Monarchia fegyveres ereje vezérkari főnöki beosztásának elnyerésére. A háború kirobbanása nélkül, békeidőben nem tudott volna néhány év alatt ilyen szép karriert befutni, s Arz valószínűleg hadtestparancsnokként, valamint gyalogsági tábornokként fejezte volna be nyugdíjazással végződő pályafutását.

A szerző jóvoltából megismerjük az 1914 augusztusában kitört Nagy Háború első hónapjaiban – a tulajdonképpeni mozgóháború időszakában – az orosz hadszíntéren a kassai VI. hadtest élére altábornagyként kinevezett Arz (békében csak gyalogsági tábornok állhatott volna egy hadtest élén) szerepét és tevékenységét a határcsatákban, majd a San és a Visztula menti harcokban. Ligeti kidomborítja a tábornoknak az oroszok ellen az 1914. decemberi limanowai csata során hadteste élén elért első jelentős hadvezéri sikereit, amelyekért 1917 augusztusában a Mária Terézia Katonai Rend parancsnoki keresztljével tüntették ki. A mű írója összefoglalja Arz tábornok harctéri és hadvezéri ténykedését a veszteségteljes kárpáti téli és a kárpáti húsvéti csata során, majd rátér mindazon harci sikereinek ismertetésére, amelyekkel tulajdonképpen megalapozta hírnevét az osztrák–magyar hadseregen belül. Mindenekelőtt seregteste élén oroszlánrészt vállalt az 1915. május 2-án bekövetkezett gorlicei áttörés során, majd a központi hatalmak azt követő tavaszi–nyári hadjárata folyamán elért sikersorozata fontosabb állomásait is megismerhetjük (például Breszt-Litovszk elfoglalása a német szövetségesekkel együtt 1915. augusztus 26-án, amelyért 1915. október végén megkapta az igen rangos porosz Pour le Mérite Rendet). Ligeti bemutatja Arz hadtestének az orosz front bukovinai szakaszán, 1915 őszétől 1916 nyaráig folytatott állásharcait, továbbá részletesen körüljárja az 1916. június 4-én megindult Bruszilov-offenzíva következtében a tábornok által elszenvedett első komolyabb kudarcot is, amit a közvélemény később elfeledett. A kötetből megtudjuk, hogy Arz tábornok neve az 1916. augusztus végi, Erdély elleni román támadás után (az osztrák–magyar 1. hadsereg frissen kinevezett parancsnokaként) szorosán összeforrott a tartomány és szülőföldje védelmével, valamint az 1916 őszétől 1917 elejéig ott folyó harcokkal, mivel sikeresen kötötte le a jelentős túlerőben lévő román és orosz erőket. Az auktor külön alfejezetben foglalkozik azzal, már a kortársakat is élénken foglalkoztató kérdéssel, hogy miért éppen Arz tábornok került számos rangidős generálist megelőzve, a háború első felében az osztrák–magyar haderőt Frigyes főherceg helyett irányító, nagy tekintélyű Franz Conrad von Hötzendorf tábornagy utódeként a Monarchia összes fegyveres ereje vezérkari főnökének posztjára. Erre a dilemmára a szerzőtől kimerítő választ kapunk. Az okok közül a legdöntőbb, hogy IV. Károly még trónörökösként ismerte meg Arz tábornokot a román fronton, a kettejük között kialakult kollegiális és bizalmi viszony alapozta meg az új uralkodó döntését. Nagy súllyal esett továbbá a latba, hogy Arz szoros kapcsolatot ápolit a német szövetséggel, továbbá jó katonadiplomata, lojlális, apolitikus és kiváló szervező volt.

A mű írója elemzi Arz több mint másfél éven át tartó vezérkari főnöki működésének első hónapjait, külön kitér az olasz fronton 1917 májusában lezajlott 10. és az 1917 augusztusában–szeptemberében folyt 11. isonzói csatára, továbbá az orosz hadszíntéren 1917. június végén megindított Kerenszkij-offenzíva sikeres elhárítására, amelyek jelentős mértékben igénybe vették a Monarchia fegyveres erejét, rohamosan csökkenő anyagi és emberi erőforrásait. Külön alfejezetet szentel a szerző a központi hatalmak olasz hadszíntéren aratott legjelentősebb győzelmének, az 1917. október 24-én a német csapatokkal közösen végrehajtott caporettoi áttörésnek és a Piave folyóig történt előre törésnek, melyek megtervezésében és előkészítésében Arznak jelentős szerepe volt, továbbá vezérkari főnöki működésének is ez a hadművelet volt a legnagyobb fegyverténye. Ligeti kitér arra, hogy 1918 januárjában Arz ellenállást tanúsított az uralkodó környezetéből származó tervekkel szemben, melyek szerint a fontosabb miniszteri posztokat a birodalom osztrák felében megbízható tábornokok vették volna át, továbbá elutasította a császári és királyi hadsereg kettéválasztásának, vagyis az önálló magyar hadsereg létrehozásának tervét. Az auctor értékeli Arz és a hadsereg szerepét az orosz hadszíntéren a bolsevikokkal megkötött fegyverszünet és a breszt-litovszki béke után (például az Ukrajna megszállásában való részvétel jelentőségét). Megismerjük az úgynevezett Sixtus-affér (IV. Károly az antant irányában tett önálló és félresikerült béke-tapogatózása) kirobbanásának 1918. áprilisi fogadtatását Arz részéről, mely egyúttal arra is rávilágított, hogy az uralkodó csak a haderő operatív irányításában számított a tábornokra, politikai jellegű ügyekben viszont nem. A szerző kihangsúlyozza Arz szerepét és felelősségét a Monarchia hadserege által 1918 júniusában az olasz fronton indított utolsó nagy támadás, a piavei offenzíva megtervezésében, előkészítésében és az elszenvedett óriási veszteségek mértéke miatt abban, hogy a dunai birodalom tulajdonképpen elveszítette a támadókéességét a háború hátulévő részében. Ligeti véleménye szerint a piavei balsiker Arz (aki az események ránehezedő súlya alatt többször is felajánlotta lemondását, de azt az uralkodó nem fogadta el) és a hadsereg számára egyaránt a végső vereség nyitányát jelentette. Jelentőségéhez mérten foglalkozik a mű írója Arz vezérezredes tevékenységével és meghatározó szerepével az Osztrák–Magyar Monarchia végóráiban, példának okáért az olasz és a balkáni fronton 1918. október végén–november elején bekövetkezett katonai összeomlással, a már 1918. október elején összeállított osztrák–magyar fegyverszüneti bizottság tárgyalásaival, a padovai fegyverszünet aláírásának következményeivel történt szembesülésével.

A kötetből azt is megtudhatjuk, hogy a vezérezredes katonai pályafutásának csúcspontját 1918. november 3-án érte el, amikor az uralkodó az osztrák–magyar fegyveres erők főparancsnokává nevezte ki, de ő azt nem fogadta el, és a felajánlott beosztást azonnal átadta Kövess Hermann tábornagnak. Ugyanakkor megbízott főparancsnokként vitte a hivatali ügyeket Kövess november 11-én Bécsbe történt megérkezéséig.

A kötet utolsó fejezetében Ligeti összefoglalja Arz világháború utáni életének főbb állomásait. Kitér az 1918. december 1-jén bekövetkezett nyugdíjazása utáni létfenntartási problémáira a román állam által folyósított nyugdíjának megszüntetése következtében, majd az 1925-től Magyarországtól kapott kegydíjára, amely biztosította további megélhetését. A szerző összefoglalja Arz 1935. július 1-jén Budapesten bekövetkezett halálának és négy nappal későbbi budapesti temetésének körülményeit. Részletesen ismerteti a tábornok jelentős szellemi hagyatékát, nyomtatásban megjelent művei és visszaemlékezései alapján, majd Arz vezérezredes emberi jellemvonásainak összegzésére

vállalkozik, kiemelve többek között engedelmességét, lojalitását, szorgalmát, fejlett diplomáciai érzékét, bajtársiasságát és éles eszét. A témaegység végén Ligeti az életrajzból levonható következtetéseit summázza: aláhúzza, hogy több ponton is sikerült árnyalnia a korábban megjelent szakirodalomban, illetve a közvéleményben Arzról kialakult képet; rámutat a tábornok több személyiségbeli hibájára és tévedésére; hangsúlyozza, hogy Arz a Monarchia egyik legsikeresebb hadvezére volt az első világháború során, bár stratégiai képességei hivatali elődjével (Conrad) összevetve átlagosnak mondhatók, ezért nem tudott teljes mértékben megfelelni a vezérkari főnöki beosztásából adódó kihívásoknak; rámutat, hogy a vezéreztetés uralkodóhoz fűződő feltétlen hűsége nem minden esetben jelentette a IV. Károly politikájával való egyetértést, azonban ez nem jutott el soha a nyílt konfrontációig; véleménye szerint Arz végsőkéig hitt a katonai győzelemben és nem fogadta el a birodalom bukásának koncepcióját; a vezéreztetés legfőbb erényének azt tartja, hogy a háború utolsó másfél évében reorganizálta a Monarchia haderejét, amely szervezői munkája következtében alapjaiban újult meg 1914-es állapotához képest; végül kiemeli, hogy Arz tábornok vezérkari főnöki tevékenységének köszönhetően a Monarchia hadserege a háború végéig kitartott és még akkor is folytatta a küzdelmet, amikor a birodalom politikai értelemben már nem is létezett.

A kötet függelékében az annak megírásához felhasznált levéltári források és a tekintélyes mennyiségű szakirodalom felsorolását, továbbá az eligazodást segítő névmutatót találja az olvasó.

Végezetül engedtessek meg néhány észrevétel a recenzensnek, amelyek mellett nem mehet el szótlánul a kötet kapcsán. A könyv kiállításán és külső megjelenésén nagymértékben javított volna, ha annak borítójára egy Arz vezéreztetésről készült portré, esetleg az osztrák–magyar katonákat a fronton meglátogató vezérkari főnököket ábrázoló korabeli fénykép került volna, az első világháborús brit katonákat előre nyomulás közben mutató jelenlegi borítókép helyett. Úgy vélem sok olvasó egyetért azzal a megállapítással, hogy néhány, a vezéreztetés életpályájának állomásait felvillantó, öt különböző életkorokban és beosztásokban ábrázoló korabeli fénykép, illetve rajz, továbbá az első világháborús osztrák–magyar hadsereg hadműveleteit az orosz, a román valamint az olasz hadszíntéren bemutató vázlat és korabeli térkép mellékletként történő beillesztése mindenképpen jól illusztrálhatta és segíthette volna Arz pályafutásának és tevékenységének jobb megértését. A kötet főhősével történő vizuális találkozás a tábornok kitűnően összefoglalt emberi és jellembeli tulajdonságainak bemutatását is árnyalhatta volna. A könyvben előforduló számos, a mai és a történelmi Magyarország határain túli településnév közötti eligazodást segíthette volna a hiányzó földrajzi névmutató. Arz nemzetközi összehasonlításban is meghatározó személyiségére tekintettel hiányolom, hogy a szerző nem egészítette ki a kötetet egy-egy rövid, német és angol nyelvű tartalmi összefoglalóval.

Az Arz Artur vezéreztetés katonatiszti és életpályáját jól összefoglaló, személyiségét, emberi jellemvonásait kitűnően bemutató kötet méltán tarthat számot a Nagy Háború történetével, a világháborús meghatározó személyiségeivel foglalkozó szaktörténészek, továbbá a korszak iránt érdeklődő széles hazai, valamint határon túli magyar olvasóközönség érdeklődésére és figyelmére.

Balla Tibor